

ЛІТЕРАТУРА

1. Торбас О.О. Форми закінчення досудового розслідування за кримінальним процесуальним кодексом 2012 р: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Торбас Олександр Олександрович. – О., 2015. – 217 с.
2. Фомина Т. Г. Проблемні аспекти нового Кримінального процесуального кодексу України щодо визначення статусу обвинуваченого / Т. Г. Фомина, О. О. Юхно // Право і Безпека. – 2012. – № 4. – С. 192-195.
3. Трефилов А.А. Уголовно-процессуальный кодекс Швейцарии. – М.: ООО НИПКЦ Восход-А, 2012. – 224 с.
4. Головненков П., Спица Н. Уголовно-процессуальный кодекс Федеративной Республики Германия: Научно-практический комментарий и перевод текста закона со вступительной статьёй профессора

Уве Хелльманна «Введение в уголовно-процессуальное право ФРГ». – Potsdam, 2012. – 404 с.

5. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Молдова от 14.03.2003 года № 122-XV [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=3833. – Загл. с экрана.

6. Торбас О.О. Форми закінчення досудового розслідування за кримінальним процесуальним кодексом 2012 р: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Торбас Олександр Олександрович. – О., 2015. – 217 с.

7. Банчук О. Система безоплатної правової допомоги в Україні: аналіз першого року функціонування / О. Банчук, І. Ібрагімова, М. Хавронюк. – К., 2014. – С. 28-35 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.irf.ua/knowledgebase/publications/sistema_bezoplatnoi_pravovoi_dopomogi_v_ukraini_analiz_pershogo_roku_funktsionuvannya/

УДК 349.6

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА: ПОНЯТТЯ ТА УМОВИ

Павлова О. В.,

аспірант кафедри екологічного права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

Анотація: Статтю присвячено дослідженню поняття та умов екологізації громадянського суспільства. Екологізація громадянського суспільства визначає формування інтересів громадянського суспільства, його пріоритети у визначеній сфері. Процес екологізації досліджується не лише як аспект еколого-правових відносин, а і як процес удосконалення процедур використання природних ресурсів, встановлення екологічного імперативу в процесі виробництва та ін. Розвиток процесу екологізації громадянського суспільства відбувається одночасно з розвитком самих його елементів.

Ключові слова: екологізація, екологізація громадянського суспільства, екологічний інтерес, екологізація міжнародних відносин, інститути громадянського суспільства.

Аннотация: Статья посвящена исследованию понятия экологизации гражданского общества. Экологизация гражданского общества определяет формирование интересов гражданского общества, его приоритеты в определенной сфере. Процесс экологизации исследуется не только как аспект эколого-правовых отношений, но и как процесс усовершенствования процедур использования природных ресурсов, установление экологического императива в процессе производства и др. Развитие процесса экологизации гражданского общества происходит одновременно с развитием самих его элементов.

Ключевые слова: институты гражданского общества, экологизация, экологизация гражданского общества, экологический интерес, экологизация международных отношений.

Annotation: Work exploring the concept of civil society greening. The development of civil society greening determines the formation of civil society interests, its ecological priorities. The process of greening is studied not only as an aspect of environmental legal relations, but also as a process improvement procedures for the use of natural resources, establishment of ecological imperative in the manufacture process. The process of civil society greening takes place simultaneously with the development of its elements.

Key words: greening, civil society institutes, civil society greening, environmental interest, the greening of international relations.

Розвиток в Україні громадянського суспільства та визначення його екологічних пріоритетів набуває дедалі більшої актуальності в контексті орієнтації нашої держави на європейські цінності. У той же час проблема має і теоретичну, і практичну значущість з огляду на виведення екологічних інтересів суспільства на новий рівень.

Питання теорії екологізації у різних правових сферах досліджували такі науковці як: М. М. Бринчук, А. П. Гетьман, О. С. Колбасов,

В. В. Круглов, В. Л. Мунтян, В. В. Петров, Н. Ф. Реймерс, І. Ф. Панкратов, С. О. Кошечев та ін.

Проте питання екологізації громадянського суспільства досліджується вперше.

Як відзначає М. М. Бринчук, процес екологізації охоплює майже усі сфери промислового, побутового та громадського життя [1, с. 16]. Варто додати також політичну сферу, оскільки загальнодержавна політика, спрямована на підтримку екологічних інтересів суспільства, дає можливість їх реалізації.

Поняття екологізації Н. Ф. Реймерс пропонує розглядати у історичному аспекті як проникнення екологічних ідей в усі сфери громадського життя у

двох часових зрізах – короткостроковому та довгостроковому. У довгостроковому процесі екологізація – це шлях громадського розвитку, що визначений глобальними екологічними обмеженнями з урахуванням впливу господарської діяльності, технологій на середовище, яке оточує людину [2, с. 11].

Для короткострокового інтервалу часу екологізація є процесом неухильного і послідовного впровадження технологічних, управлінських й інших рішень, що дають змогу підвищувати ефективність використання природних ресурсів і умов разом з поліпшенням або хоч би збереженням якості природного середовища на локальному, регіональному і глобальному рівнях [2, с. 12].

Цивільні та господарські правовідносини не залишилися поза увагою. Н. В. Барбашова акцентує увагу на тому, що прийняття Господарського та Цивільного кодексів України потребувало більшого розвитку норм, що у процесі правового регулювання взаємодіють з питаннями екологічних відносин [3, с. 138-139].

Професор А. П. Гетьман формулює поняття екологізації суспільного виробництва як урегульовану нормами права діяльність щодо впровадження до суспільного виробництва економічних, технічних, управлінських, організаційно-господарських та інших заходів, спрямованих на раціональне використання природних ресурсів й охорону навколишнього середовища в інтересах держави та суспільства [4, с. 47]. Тим самим науковець виокремлює мету екологізації як раціоналізацію природокористування та охорони навколишнього природного середовища.

Ця юридична категорія, як і багато інших, є більш визначеною та формалізованою ніж аналогічні економічні, технічні, природознавчі наукові терміни. Тим не менш вони залишаються основою для формулювання суто юридичних термінів [5, с. 76].

В. В. Круглов та О. В. Шаповалова, розглядаючи теоретичні та практичні питання забезпечення екологізації процесів виробництва, підтримують думку, що окрім правового урегулювання, суспільство потребує підвищення правової культури суб'єктів еколого-господарських правовідносин як соціальної цінності [6, с. 40; 7, с. 748].

Окрім того, процес екологізації досліджується не лише як аспект еколого-правових відносин. Так, наприклад, Я. З. Гаєцька-Колотило, Т. І. Діденко, В. Л. Мунтян, К. О. Настечко екологізацію земельного та аграрного законодавства визначають як процес удосконалення процедур використання природних ресурсів, таких як земельні ділянки сільськогосподарського призначення, визначення взаємовідносин «людина-земля», встановлення екологічного імперативу в процесі аграрного виробництва та ін. [8, с. 124; 9, с. 379; 10, с. 59; 11, с. 209].

О. В. Прокопенко характеризує екологізацію інноваційної діяльності як комплексний, системний та динамічний процес екологічного удосконалення економічної діяльності, спрямований на підвищення рівня екологічності інновацій [12, с. 49].

С. В. Кричевський розглядає екологізацію у внутрішньому та зовнішньому аспектах.

Внутрішній – цілеспрямований процес збереження і розширення життєвого простору людини та суспільства з використанням потенціалу техніки та технологій, а зовнішній – як цілеспрямований процес зменшення негативних впливів техніки та технологій на людину, суспільство і природу [13, с. 92].

Більш близьким до громадянського суспільства є поняття, визначене І. М. Сенкевичем, де екологізація суспільного розвитку є концепцією, що передбачає екологізацію економічної та суспільної політики та оздоровлення духовної сфери за допомогою ефективної системи інструментів, яка має на меті забезпечення сталості екологічних систем й усунення глобальних, національних і регіональних екологічних загроз [14, с. 57].

Тому можемо презумувати, що процес екологізації формує інтереси громадянського суспільства, його пріоритети у визначеній сфері.

Б. В. Бабін відзначає, що поняття громадянського суспільства застосовується для пізнання усієї сукупності існуючих у суспільстві відносин, які не належать до державно-політичних. У такому суспільстві самовияв вільних індивідів і добровільно сформованих організацій громадян захищені законом від прямого втручання і довільної регламентації з боку органів державної влади [15, с. 142].

Щодо цього існує велике розмаїття поглядів і думок, але більшість з них зводиться до основних трьох напрямів:

- громадянське суспільство розглядається як найбільш якісний етап розвитку людського суспільства; і держава є складовою громадянського суспільства.

- громадянське суспільство виступає як механізм, що зв'язує особу, її інтереси, потреби і державу як політичну організацію суспільства.

- громадянське суспільство і держава розглядаються як окремі елементи суспільної структури. При цьому обидва утворення можуть розглядатись чи як рівноправні партнери, чи як нейтральні одне до одного елементи, чи як антагоністичні структури [15, с. 154].

У контексті функціонування громадянського суспільства право громадськості на реалізацію своїх екологічних інтересів означає, насамперед, право представників громадянського суспільства індивідуально або через інститути громадянського суспільства спілкуватися та співпрацювати з іншими представниками громадянського суспільства, представниками ділових кіл, міжнародними організаціями та органами державної влади як всередині своєї країни, так і за її межами щодо екологізаційних процесів.

Тому, процес екологізації громадянського суспільства відбувається одночасно з розвитком самих його елементів.

Громадянське суспільство формує позицію громадян і їхнього вміння, уможливило боротьбу за права індивідуума при одночасному дотриманні принципу правової держави, без звертання до насильства; надає інструменти та псуає в хід процедури постійного контролю влади народом [15, с. 164]. Тому неможливо гарантувати права людини в державі, у тому числі екологічні, де не існує громадянського суспільства.

Як відзначає Н. Ф. Реймерс, загальна екологізація громадського життя поки що поверхнева і не зачіпає основ соціально-економічного функціонування і розвитку людства, яке лише починає усвідомлювати екологічні обмеження глобального, регіонального, національного, локального і точкового рівнів [2, с. 64].

Екологізація вимагає стійких соціально-економічних основ. Аналізуючи дослідження Г.В. Косов, Ю.А. Харламова, С.А. Нефедов [16, с. 17] виокремимо такі умови екологізації громадянського суспільства:

1. Необхідна екологізація політичного процесу, що відбивається в перетворенні екологічної складової процесу на невід'ємний елемент системи національної безпеки та самого громадянського суспільства.

2. В умовах переходу від індустріального до постіндустріального суспільства екологія придбаває загальнодержавне значення, відбувається екологізація правового простору, формується еколого-правового простору.

3. Боротьба за контроль над екологічною складовою сучасного процесу формування громадянського суспільства є найважливішим чинником геополітичного протистояння розвинених держав з метою створення ними оптимальної системи національної безпеки.

4. В умовах екологізації громадянського суспільства і загострення екологічних проблем провідного значення набуває екологічна функція держави, спрямована на забезпечення екологічної безпеки як частини системи національної безпеки.

5. Реалізація екологічної функції держави актуалізує екологічну політику, яка неможлива без урахування інтересів громадськості.

Індикатором толерантного ставлення людини до природи є наявність усвідомлення особистої екологічної відповідальності за забруднення природи. Перебувати у процесі екологізації повинні бути усі інститути громадянського суспільства.

Екологізація громадянського суспільства відбувається ефективно за умови затвердження дієвого правового підґрунтя. У 2000 році ООН було ухвалено «Декларацію тисячоліття» [17], а також ЮНЕСКО ухвалило «Хартію Землі» – декларацію фундаментальних принципів побудови у XXI столітті справедливого глобального суспільства, яка по суті визнає принципи екологічної етики. Серед ключових цінностей «Хартії Землі» повага до природи, відповідальність людей один перед одним, всесвітнім співтовариством і майбутніми поколіннями. Хартія проголошує необхідність об'єднання та створення нового стійкого глобального суспільства, заснованого на повазі до природи, універсальних прав людини, економічній справедливості та культурі світу [18].

Сфера екологічних прав набула нового змісту у контексті визнання прав майбутніх поколінь людей та нашої відповідальності перед ними. Ці поняття, продиктовані визнанням необхідності розширення етики за межі одного покоління, вперше було згадано у доповіді Комісії ООН під керівництвом Г. Х. Брутланд «Наше спільне майбутнє» (1987) [19, с. 112].

Особливе місце серед міжнародних актів, що породжують ідею екологізації громадянського суспільства, займає Конвенція СЕК ООН про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуська конвенція) [20]. Загально визнано, що її положення відповідають найвищим стандартам свободи інформації та демократії участі. Генеральним секретарем ООН Кофі Ананом схвалення Орхуської конвенції було оцінено, як найбільш значний крок у формуванні світового громадянського суспільства [21].

Інститутами громадянського суспільства, що здатні бути носіями або суб'єктами процесу екологізації відносин, є:

- добровільні громадські організації і громадські рухи, а також політичні партії на перших стадіях свого формування, поки вони ще не задіяні в механізмах здійснення влади;

- незалежні засоби масової інформації, що обслуговують громадські потреби та інтереси, формулюють і оприлюднюють громадську думку; громадська думка як соціальний інститут;

- у певному аспекті – вибори та референдуми, коли вони служать засобом формування і виявлення громадської думки та захисту групових інтересів;

- залежні від громадськості елементи судової і правоохоронної системи;

- неурядові організації [22, с. 25-26].

За оцінкою М. Туленкова, громадянське суспільство є активним учасником формування загальнонаціональних інтересів, а тому ми можемо віднести до цієї категорії і екологічні інтереси. По-перше, станом відносної незалежності громадянського суспільства від держави, тобто його здатністю до організації власної життєдіяльності, а по-друге, можливістю справляти на державу повномасштабний управлінський вплив, який визначає стан і спрямованість діяльності держави в інтересах людей громадянського суспільства [23, с. 7].

Усвідомлення проблем екологізації громадянського суспільства та можливі перспективи розвитку повинно слугувати нації мотивуючим та об'єднаним чинником: спонукати до консенсусу у визначенні мети та початку спільних дій.

Перед суспільством постає складне завдання, яке полягає у якісно новому, гуманному та дбайливому суспільстві, заснованому на повазі до природи, прав людини, справедливості, до національних та світових культурних надбань, а також озброєного знаннями та цінностями, необхідними для переходу до сталого, всебічно збалансованого розвитку [24].

Таким чином, екологізація громадянського суспільства – це процес формування правової, економічної та суспільної політики, спрямованої на реалізацію еколого-правових інтересів громадськості та надання владних повноважень у структурі соціального організму країни. Вона має на меті раціоналізацію природокористування та охорони навколишнього природного середовища, забезпечення сталості екологічних систем й усунення глобальних, національних і регіональних екологічних загроз. Варто виділити п'ять основних умов екологізації громадянського суспільства:

1) екологізація політичного процесу, що відбувається в перетворенні екологічної складової процесу на невід'ємний елемент системи національної безпеки та самого громадянського суспільства;
2) екологія набуває загальнодержавного значення, відбувається екологізація правового простору, формується еколого-правовий простір;
3) відбувається боротьба за контроль над екологічною складовою сучасного процесу формування громадянського суспільства;
4) провідного значення набуває екологічна функція держави, спрямована на забезпечення екологічної безпеки як частини системи національної безпеки;
5) реалізація екологічної функції держави актуалізує екологічну політику, яка неможлива без урахування інтересів громадськості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бринчук М. М. Теоретические проблемы экологизации законодательства: развитие идей О.С. Колбасова о концепции экологического права / М. М. Бринчук // Экологическое право. – 2007. – №6. – С. 16-21.
2. Реймерс Н.Ф. Экологизация. Введение в проблематику: Учебное пособие. 2-е изд. доп. – М.: Изд-во УРАО. – 1997. – 132 с.
3. Барбашова Н. В. Проблемы экологизации Гражданского и Хозяйственного кодексов Украины / Н. В. Барбашова // Нові Цивільний та Господарський кодекси України та проблеми їх застосування: Матеріали наук.-практ. семінару. (м. Харків, 23 квіт. 2003 р.) Ч. 1. – Х.: Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого / уклад. М. І. Панов, 2004. – С. 137-139.
4. Гетьман А. П. Право и экологизация общественного производства / А. П. Гетьман // Актуальные вопросы укрепления правовой основы государственной и общественной жизни: Сб. научн. трудов. – К.: УМК ВО / отв. ред. В. Я. Таций; ред. кол. М.И Бару [и др.], 1988. – С. 47-51.
5. Гетьман А. П. Правовое обеспечение экологизации общественного производства / А. П. Гетьман // Проблемы правоведения: Республ. междуведом. науч. сборник: Вып. 50. – К.: Вища шк. / отв. ред. Л. Л. Потарикина; отв. за вып. М. М. Михеенко, 1989. – С. 75-79.
6. Круглов В. В. Вопросы организационно-правового обеспечения экологизации производства / В. В. Круглов // Межвузовский сборник научных трудов. Вып. 63. Вопросы социального управления и права. – Свердловск: УрГУ, 1978. – С. 36-40.
7. Шаповалова О. В. Теоретичні питання загальнодержавної проблеми екологізації господарських процесів / О. В. Шаповалова // Актуальні проблеми політики. Вип. 13-14. – О.: Юрид. л-ра / голов. ред. С. В. Ківалов; відп. за вип. Л.І Кормич, 2002. – С. 745-750.
8. Настечко К. О. Экологизация земельного законодательства в контексте процедуры оформления прав на земельні ділянки / К. О. Настечко // Екологічне законодавство України: стан та перспективи розвитку: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 13-14 груд. 2007 р. – Х.: Право / Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого, Науково-дослідний інститут державного будівництва та місцевого самоврядування, Державне управління охорони навколишнього природного середовища в Харківській області, 2008. – С. 124-126.
9. Діденко Т. І. До проблеми екологізації сучасного земельного законодавства України / Т. І. Діденко // Держава і право. Юридичні і політичні науки. Вип.10. – К.: Ін-т держави і права НАН України, 2001. – С. 379-384.
10. Гасцька-Колотило Я. З. Проблеми екологізації аграрного законодавства / Я. З. Гасцька-Колотило // Екологічне законодавство України: стан та перспективи розвитку: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 13-14 груд. 2007 р. – Х.: Право / Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого, Науково-дослідний інститут державного будівництва та місцевого самоврядування, Державне управління охорони навколишнього природного середовища в Харківській області, 2008. – С. 57-60.
11. Мунтян В. Л. Актуальность экологизации земельного законодательства Украины / В. Л. Мунтян // Право Украины. – 2012. – № 7/8. – С. 209-211.
12. Прокопенко О. В. Соціально-економічна мотивація екологізації інноваційної діяльності: монографія / О. Прокопенко. – Суми: Вид-во СумДУ, 2010. – 395 с.
13. Кричевский С. В. Экологическая история техники (методология, опыт исследований, перспективы): монография / С. В. Кричевский. – М.: ИИЕТ РАН, 2007. – 160 с.
14. Синякевич І. Екологізація розвитку: об'єктивна необхідність, методи, пріоритети / І. Синякевич // Економіка України. – 2004. – № 1. – С. 57-63.
15. Бабін Б. В. Права людини та громадянське суспільство: навч. посібн. для студ. вищих навч. закладів / Б. В. Бабін, А. В. Ковбан. – Одеса: Фенікс, 2014. – 320 с.
16. Косов Г.В., Харламова Ю.А., Нефедов С.А. Экополитология: Политология в контексте экологических проблем. Учебник. – М., 2006. – 405 с.
17. Декларация тысячелетия Организации Объединенных Наций. – ООН; Декларация, Міжнародний документ від 08.09.2000. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_621
18. The Earth Charter International [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.earthcharterinaction.org/content/pages/Read-the-Charter.html>
19. Модернізація України визначення пріоритетів реформ (Проект до обговорення). – Мережа підтримки реформ/ відп. ред. Ігор Коліушко, Ігор Бураковський, Олександр Сушко, Євген Захаров та Євген Бистрицький. – Київ. – 2009. – 123 с.
20. Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля. – ООН; Конвенція, Перелік, Міжнародний документ від 25.06.1998 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_015
21. Відкрите звернення групи природоохоронних та правозахисних громадських організацій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://greenworld.in.ua/news/1207668058>
22. Громадські організації у дискурсі демократизації суспільства: монографія / Мін-во освіти і науки, Нац. пед. ун-т імені П. Драгоманова; за науковою ред. В. П. Бежа; редкол.: В. П. Бех (голова), Г. О. Нестеренко (заст. голови) [та ін.]. – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. – 680 с.
23. Туленков М. В. Організаційна взаємодія в демократичній системі управління / М. В. Туленков. – К.: ІПК ДЗСУ, 2007. – 102 с.
24. Екологізація державної політики та суспільної свідомості – вимога часу. – ГО «Громадянська асамблея України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gau.org.ua/forum/448>